

ÚJ MAGYAR KÖZNEVELÉS

Ortutay Gyula.

1.

A magyar politikai vezetés döntő feladata demokráciánk életképességének, jövőjének biztosítása. Valójában *most kell megteremtenünk a magyar demokrácia belső formáit.* Tisztában kell lennünk ugyanis azzal, hogy a magyar demokrácia mai léte nem valami lassú, szervesen kialakuló magyar fejlődésnek az eredménye, de nem is önként vállalt hősi forradalomé. A magyar demokrácia erői az elnyomatás hosszú évei alatt nem fejthették ki teljesen önmagukat s csak a szövetséges hatalmak igaz ügye és a diadalmas, felszabadító Vörös Hadsereg csapatai teremtették meg a magyar demokrácia lehetőségét.

Ebből az adottságból két tény következik. Egyik a magyar demokrácia életrevalóságát, eleven erejét bizonyítja: ez a demokrácia felszabadítva bilincseiből, a földbirtokreform radikális és gyors megvalósításával leszámolt a reakció gazdasági és társadalmi alapjaival s eddig megalkotott politikai szervezeteivel már hozzálátott önvédelmének mind hathatósabb kiépítéséhez is. Meg kell állapítanunk: erre az önvédelemre szükség van. Éppen azért, mert demokráciánk megszületéséhez külső segítség kellett. Ez viszont élesen világít rá a másik tényre: nevelődnünk kell még a demokrácia eszméire, politikai, társadalmi és szellemi formáira. A „nevelés” szavát akár a legtágabban is értelmezhetjük s nemcsak a közoktatásügy, iskolázás szakkérdéseire gondolhatunk.

Úgy érezzük tehát, hogy a magyar politikának egyik legdöntőbb kérdése a magyar köznevelés jó megoldása. A nevelés napról napra folyó, szinte észrevétlen munkája formálja a nemzedékek öntudatát, eszmélését, formálja valójában magának a nemzetnek szellemiségét, erkölcsét, akaratát. A nevelés minden politikának látszatra legszerényebb, legészrevétlenebb, de napról napra ismétlődő ráhatásaival a legdöntőbb eszköze. Ha rossz a nevelésünk, a legjobb politika is meg fog bukni, ha rossz lesz a magyar köznevelés, észrevétlen szétroppant ja demokráciánk fiatal építményeit. A nevelés elvrendszere valójában megszabja: milyen politikát akar, milyen politikát valósíthat meg az ország. A nevelés kiemelheti nemzetünket az elmúlt évtizedek kátyújából, de megromlása esetén a legrosszshiszeműbb reakció eszközévé is teheti. Csak egyetlen példát: a földreform hatalmas politikai és társadalmi eredményei néhány év alatt súlyos sérelmeket szenvedhetnek, ha nem igyekszünk egy új, mielőbb megvalósítandó köznevelési tervvel minél műveltebb *nemzetet teremteni népünk*ből.

Ha a föld mellé parasztságunknak nem adunk értelmi eszközöket, minél jobb iskolákat, hogy megállva földjén, kivívhatta az egyenlő műveltséget tehetséges fiai számára, akkor igen kétes, hogy meg tudja tartani földjét s földjével együtt segíthet építeni egy egészségesebb országot. De szükségtelenek a példák. Olvashattuk Butler angol közoktatásügyi miniszter jelentését, amelyben beszámol a németalföldi, belga ifjúság újjánevelésének szükségességéről: annyit ártott ennek a rabszolgává tett, tragikus ifjúságnak is a hitlerista nevelés mótelye. A megszállók első gondja és feladata magában Németországban az egész nemzet átnevelése, új közoktatási szervezet létesítése: az új, s a demokratikus Európába befogadható Németország kulcsproblémája, hogy mennyi idő alatt sikerülhet ez az átnevelés.

Mi sem halogathatjuk könnyelműen a magyarság köznevelésének döntő átszervezését. Alább közreadjuk tervzetünket, mely pártunk pedagógiai szakosztályának ankétjain részleteiben megvitatásra került. Ezt a tervezetet a Párt a maga hivatalos köznevelési tervének tekinti s igyek-

szik a bennefoglaltak mielőbbi jó megvalósításának érvényt szerezni. Hisszük, hogy ennek a köznevelési tervzetnek, javaslatnak közrebocsátásával pártunk ismét fontos szolgálatot teljesít s a magyar politika egyik kardinális kérdésének megoldásához nyújt segítő jobbot.

2.

Mielőtt tervzetünk érdemi részének ismertetésébe kezdenénk, rá kell mutatnunk néhány lényeges pontra. A Ratio Educationis-tól kezdve Eötvös József nagyvonalú reformtervezetéig, sőt (Nagy László méltatlanul elfeledett javaslatait kivéve) napjainkig a magyar köznevelés átalakítására vonatkozó javaslatképek rendre két alapvető hibába esnek, amit nekünk kikerülni eleve szándékunk. Az egyik hiba e reformjavaslatok németes szelleme, németes ihletése. Akár az osztrák felvilágosult humanizmus, akár később a porosz iskolareform szelleme (ez utóbbi középiskoláinkban, egyetemeken szinte a legutóbbi időkig) hatott, lényegük szerint a magyar gondolkodástól idegen, német eszmék hirdetői voltak. Ha nem is foglalkozunk azzal a történeti igazsággal, hogy a porosz iskolarendszertől mennyire egyenes út vezet a hitlerizmus gyakorlatához, tudjuk, hogy a magyar nevelés számlálhatatlan hibája, ferdesége, merev drillje, militarista szelleme, poros formalizmusa mind-mind ebből a német elméletből és gyakorlatból származik. Eleve, határozottan *le kell szögeznünk, hogy minden nemzetnek a maga nevelési terveit a saját történeti helyzetéhez, szükségleteihez, a nemzet művelődési fokához, igényeihez, saját belső természetéhez kell szabnia* s nem egyetlen idegen mintához. A német nevelői gondolkodás hatása nem kis mértékben felelős közgondolkodásunk megromlásáért, elnémetesedéséért. Ezt a hatást gondosan ki kell küszöbölnünk, ha a német szellem tiszta és értékes alkotásaira változatlan tisztelettel kell tekintenie a magyarságnak a jövőben is. (Goethe, Mozart, Kant, Beethoven, Marx s még sokan az egyetemes emberiségé.)

Viszont érdemes tanulnunk a német behatás helyett, e múltbéli hatások ellensúlyozására azokból a nevelői gon-

dotatokból, amelyek a Szovjet nevelési reformterveiből sugárzanak, az amerikai nevelésügy bonyolult gazdagságából, hatalmas kísérleteiből, a háború éveiben megszületett angol nevelési tervek értékes eszméiből, a francia nevelés ragyogó gyakorlatából — szóval a faszizmus helyett a teremtő demokráciák mérhetetlen értékeiből. E teremtő demokráciák közé tartoznak a kis nemzetek nagy nevelői eszméi, mint a svájci, a dán is. Ha elsősorban a magyar igényeket, mai nehéz helyzetünket s a magyar alkat természetét tartjuk is szem előtt, e nagy példák termékenyítő hatásait, útmutatásait készséggel fogadjuk.

A másik lényegbevágó hibája volt mindezideig a magyar köznevelési terveknek, hogy változatlanul alkalmazkodtak a magyar társadalom szerkezetéhez s azt mintegy végső társadalmi értéknek, meghatározottságnak tekintették. Nem adtak módot a mélyen élő társadalmi csoportoknak a szellemi felemelkedésre, a paraszti, munkástehetségek csak egyénenkint, a legnagyobb erőfeszítések, sokszor személyi tragédiák és osztályárulások árán juthattak följebb „a középosztály” alsóbb vagy magasabb köreibé. Ha azokat a statisztikákat olvassuk, amelyek beszámolnak a paraszti és munkás fiatalságnak a középiskolákba s különösen az egyetemekre való jutásáról, megdöbbenően alacsony az a százalék, amellyel a dolgozók, különösen a szegényparasztság a magyar iskolázásban részesedhetett. Ez a helyzet a magyar iskolázás szerkezeti hibájából eredt s valósággal karikatúrája már az a Hóman-féle iskolarendszer (ha közben nem is valósult meg teljességében!), amely tökéletesen merevíteni igyekszik a társadalmi osztályok és az iskolázás kapcsolatát. A nyolcosztályos elemi a parasztság számára, a polgári iskola a városi dolgozók és kispolgárság feltörekvőbb rétegeinek s a gimnaziális műveltség, az egyetem a magasabb társadalmi osztályoknak. Ha ez a terv véglegesen megvalósulhatott volna, az iskolázás maga elegendő biztosítékot nyújtott volna a kasztrendszer megóvására, amit néhány „tehetségpártoló” falusi, vidéki intézmény a látszat kedvéért kiigazítani igyekezett.

A mi tervezetünk, szöges ellentétben ezzel a felfogással, arra törekszik, hogy felszabadítsa azokat a roppant

energiákat, amelyeket eddig mesterségesen elnyomott a magyar feudális-kapitalista társadalmi szerkezet. Arra törekszik, hogy a magyarság egyeteme számára megteremtse a művelődés, a felemelkedés összes szellemi lehetőségét: az eddig háttérbe szorított társadalmi osztályokat bekapcsolja a magyar művelődés egységes áramkörébe. Az iskolázás tehát a társadalmi felszabadulást, a dolgozók méltó nevelését s az egységes magyar közműveltséget tekinti majd feladatának. Nem osztályokat akarunk nevelni, ahogy az történni szokott — legtöbbször egymás ellenére, hanem egységes alapműveltség feltételeit kívánjuk megteremteni az egész magyarság számára. A „nemzetnevelés” annyira kívánatos jelszavát (kiváló pedagógusunk, Imre Sándor kedvelt kifejezése) csakis ebből az alapelvből kiindulva valósíthatjuk meg.

S végül tervezetünk ismertetése előtt még egyetlen szempontra kell rámutatnunk. Teljes mértékben tisztában vagyunk azzal, hogy az alábbi köznevelési tervünk merőben más költségvetési keretet igényel, mint az elmúlt évek kultusköltségvetése. Komoly pénzügyi fedezet szükséges mindé tervek megvalósításához. De nem lehetünk tekintettel ilyen aggodalmakra: a tervezetnek minden vonatkozásban a legtöbbet kell követelnie, alkudozni, egyeztetni majd a gyakorlat fog. Tudjuk, hogy tervünknek számos technikai, személyi akadálya van a pénzügyieken kívül is. Ezek a nehézségek azonban inkább sarkalljanak bennünket, semmint elcsüggyesszenek. A tervnek az ideális feladatokat kell először leszögeznie, hogy a gyakorlat, a valóság követhesse majd. Természetesen ennek ellenére sem óhajtunk levegőben lógó tervezgetésbe fogni, igyekszünk rámutatni sorra a gyakorlati nehézségekre, pénzügyi gondokra, valamint arra is, hogy ezek a problémák hogyan lennének áthidalhatók. De ha megcáfolhatatlan igazságnak tekintjük (már pedig az!), hogy a magyar demokrácia jövője, ereje és tisztasága nevelésügyünkön múlik, nem kímélhetünk semmit ennek az új nevelésnek a megvalósítása érdekében.

3.

Minden nevelésnek, minden nevelési tervnek egyetlen végső kérdése van: mi az az értékelv, mi az a princípium, amelynek érdekében a rendelkezésre álló humánus, szellemi eszközökkel irányítani, nevelni akarom a nemzet ifjúságát, vagy másként szólva: mi az az emberideál és társadalomképzelés, amely felé a nevelés szervezeteivel vezetni szándékozunk a nevelésre szorulókat? Mire neveljük az embert? A különböző módon felvetett kérdések végül is mind egyet kívánnának meghatározni: a nevelés célját. A mi nevelésünk célja a következőképen fogalmazható meg:

a maga képességeit harmonikusan és lehető teljeségében kifejteni tudó, öntudatos magyar ember, aki ezekben a képességeiben társadalmáért vállalandó kötelességeinek eszközét és nem egyéni kiváltságainak lehetőségeit találja meg.

Ebben a meghatározásban benne van tehát az egyéni önkifejtés lehetősége, amire minden embernek törekednie kell, de ugyanekkor nyomatékkal hangsúlyozódik, hogy ezeknek az egyéni képességeknek, tehetségeknek a közösség céljait kell szolgálniuk. (Arról egyelőre nem is akarunk beszélni, hogy a meghatározásban nyomatékosan benne van a *magyar* szó is. Ez a jelző azonban nem kívánja az egész nevelést egyoldalúan alakítani. A múltban láthattuk, hogy az egyoldalúan nacionalista nevelés mennyire csak arra alkalmas, hogy például Közép-Európa népeit egymás ellen uszítsa és gyűlölködő hadseregeket neveljen. Egyik legfőbb célunk, hogy a magyar nevelés értékes nemzetismeretre, magyarságtudatra tanítsa a növendékeket, de megtanítsa arra is, hogy a hazaszeretettel összekapcsolható a szomszédos népek, idegen nemzetek megértése és megbecsülése is. A nevelésnek a nemzetek megbékélését kell szolgálnia, nem pedig a gyűlöletet. A magunk jó megismerése ne legyen ürügy a szomszéd félreismerésére, lenézésére, sőt egyenes elítélésére, mint a múltban.) Visszatérve tehát meghatározásunk egyéni és társadalmi kikötéseire,

megállapíthatjuk, hogy ebből a meghatározásból következik az a Magyarországon minden nevelési terv előtt leendő alaptétel, hogy a tanulás, a tanultság nem „úri” előny s nem a jövőre való társadalmi különleges, kedvezményezett minősülés, hanem általános érvényű nemzeti kötelezettség és a maga tehetsége szerinti munkára való minősülés. A végzettség, képesítés tehát nem a kasztszellem, a kiváltság osztályjelzője, hanem a megfelelő állami feladatra, munkára való alkalmasság jelzője. Nincs tehát úgynevezett úri végzettség, csak egyes feladatkörökre való minél lelkiismeretesebb képzettség.

Minthogy nemzetünket egymást harmonikusan kiegészítő és egybekapcsoló funkciókörök (paraszti, munkás, értelmiség) egységének tekintjük, nem pedig egymással versengő osztályok ellentétes érdekű csoportjainak, ezért az iskolai oktatásban, a növendék előrejutásában s így a nevelői ideálban egyetlen kiválasztó szempont uralkodhatik: az *alkalmasság képzése*, azaz magasabb fokon *a tehetség kiválasztása* és irányítása a maga legsajátabb területei felé. Az alkalmasság és magasabb minőségi foka: a tehetség (természetesen a társadalmilag és egyénileg is harmonikusan fejlett alkalmasság, illetőleg tehetség!) az egyetlen funkcionális és szociális elv, amelyre köznevelésünk építhet. Ezt a szempontot sem nemi, sem vallási, sem faji, sem pedig társadalmi osztályszempont nem keresztezheti. Nem mondható el tehát egyetlen osztályról sem, hogy egyedül rejtje magában a tehetségeket, elvetendő a faji kategorizálások, valamint a nők módszeres háttérbeszorítása is. Ugyanekkor azonban ez a nevelési rendszer könyörtelenül kizárja a tehetségtelenek szellemi, „középosztályi” pályákon való megmaradását, például csak azért, mert szülei is középosztályiak voltak. Ez a kizárólag a minőségre és alkalmasságra tekintő rendszer eleve biztosíthatja a társadalmi kiegyenlítődést, a társadalmi endozmoziszt.

Nevelésügyünknek ezekből az alapelveiből adódik a magyar nevelés szerkezetét megszabó hat kívánalmunk, amelyre reformtervezetünk épül. Ez a hat tétel a következő: a nevelés

1. általános,
2. kötelező és
3. a szakmákra való képzés előtt egységes,
4. a tanítás minden iskolafajtában ingyenes; a köznevelés költségeit progresszív nevelési adó biztosítja,
5. minden nevelői tevékenység felelős és különleges autonóm jogokat egy fokon sem igényelhet,
6. a nevelői munkát a nemzet egyik legfontosabb szociális tevékenységének kell törvényhozásunknak elismernie s ezért a nevelői státust is újra kell rendezni.

Ennek a hat elvnek a részletes kifejlesztését, indokolását, a felmerülő problémákat és a megoldás lehető módzatait az alábbiakban kívánjuk előadni.

4.

A nevelés általánosságát szükségtelen bővebben indokolni. A társadalom nem funkcionálhat helyesen, az egyén nem élheti a maga létét tudatosan máskülönbén. A nevelés története valójában a nevelés munkájának mind általánosabbá tételéért folyó harc.

Nemcsak általános, hanem mindenki számára egyaránt kötelező is a neveltetésben való részvétel. Ez egyszerre kétirányú kötelezettséget jelent: jelenti, hogy a növendék köteles képességeit a maga irányában és a társadalomért a legteljesebben kifejleszteni, másrészt ugyanakkor jelenti a nevelő elkötelezettségét is. Ez utóbbi kötelezettség kimondja hogy a nevelő (tanító, tanár) a legmesszebbmenően felelős eredményeiért, amire 5. pontunk külön is kitér majd. *A kötelező iskolai korhatár a 18. életév.* Természetesen tudjuk, hogy ezt a kötelező korhatárt csak lépcsőzetesen érhetjük el, tán évtizedek alatt, az ipari termelés racionalizálódása, a mezőgazdasági termelés gépesítése révén, de a célra mégis nyomatékkal kell rámutatnunk. Ideális nevelői munkát az állam akkor végez, ha a különböző szakmákra való képzés kötelező alsó határa a 18. életév. Nemcsak nálunk, a nagy demokratikus államokban

is ez az elv a hangoztatott ideál, s pl. az angol nevelés fehér könyve is rámutat, hogy ezt a célt csak hosszabb idő után érhetni el, de érette küzdeni érdemes.

5.

A nevelés a szakmákra való képzés előtt egységes. Ebben a pontban több követelmény s egyben az egész új iskolaszervezés problémája is bennerejlik. Azt jelenti ez a pontunk, hogy a nevelés kizárólag az államtól központi-lag irányított elvek szerint történhetik. Tudjuk, hogy minden közoktatási rendszer a történet során erre törekedett s ezt a célt sok helyütt meg is valósították már. Nálunk is többé-kevésbé ez a helyzet. De a jövőben sem az elemi fokon, sem a középfokon nem különülhet el, még a legjelentéktelenebb órarendi eltéréssel, autonóm igénnyel egy magán- vagy felekezeti iskolatípus sem. (Természetesen már ebben a fogalmazásban is benne van, hogy terveztünk nem kívánja megszüntetni a magán- vagy felekezeti iskolákat, azok tanítási jogait nem vonja meg.)

Nem mondhatunk le ennek az elvnek határozott hangoztatásáról, hiszen a nevelés az állam legfontosabb, mert elsődleges irányító, kondicionáló eszköze s ezért ebben a vonatkozásban semminő széthúzás, eltérés, vagy esetleg tudatos szabotázs lehetősége meg nem engedhető. Bevezetőnkben rámutattunk arra, hogy demokráciánk külső segítségnek s nem önerejének köszönheti létét, örködnünk kell erre a demokráciára, rá kell nevelnünk, hogy az egész nemzetet átformálhassa. Ezért szükséges elengedhetetlenül a nevelés állami, központi irányítása.

Itt viszont meg kell említenem a félreértések elkerülése végett, hogy ez a nevelői ideál nem vezet valami élettelen, egysíkú falanszterhez, nem leszünk kezdetleges deterministák. A jó nevelőnek mindig szem előtt kell tartania az egyéni meghatározottságok bonyolultabb szövedékét és osztályának, csoportjainak oktatásában, nevelésében mindig is alkalmaznia kell a pedagógia egyénlélektani eszközeit is a szociális lélektan mellett.

Rá kell még mutatnunk egy érvre. Azért is szükséges a szakmákra való képzés megkezdése (tehát a 14. életév) előtt a nevelés belső és külső, formai és tartalmi egysége, mert kiderült, hogy másképen az igazi, spontán, teremtő demokrácia, az egymással harmonizáló gazdasági, társadalmi funkciókörök nem valósulhatnak meg, a képzésbeli alapvető különbségek osztálykülönbségeket s ami a főbaj, osztályellentéteket teremtenek és merevítenek meg. Ez pedig eleve megakadályozandó.

*

Mármost a nevelésnek a szakmanevelésre, a specializálódásra való szükségszerű szétosztódás előtti egysége a gyakorlatban a következőket jelenti. *Az iskolai oktatás, a köznevelés mindkét nemre egységesen* — tanmenetben eddig a korig a fiúk és leányok csak bizonyos ügyességi és sportórákban kapnak különböző anyagot —, *a 14. életévig szerkezetében és tartalmában teljesen egyforma falun, városban egyaránt, s bármilyen foglalkozást is válasszon vagy kapjon később a tanuló, eddig a korig a tananyag, tanmenet és a tanítás módszertana egységes.* Ezt az elvet tekintjük nevelési tervzetünk gerinctételének, belőle nő ki, hozzákapcsolódik mind a többi. (Disputa tárgya volt, hogy később ez a korhatár nem tolható-e ki a 16. életévig, ez azonban már oly gazdag és kiegyensúlyozott társadalmat tételez fel és annyi előzményt kíván meg, hogy még a rá való utalást is fölöslegesnek véljük.) A megoldás tehát úgy tetszik helyesnek, hogy a kötelező és megegyező tanmenetű oktatás a 14 éves korig bezárólag tartson s a kötelező, de már szakokra oszlott mezőgazdasági, ipari stb., valamint a szellemi felsőbb oktatás a 18 éves korig tartson. Ebben a korban a mezőgazdasági szakmunkásságnak, valamint az iparinak is a javarésze, úgyszintén a szellemi munkások alsóbb csoportjainak a képzése be is fejeződik. A további főiskolai képzés már a szellemi, ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi stb. szakemberek, vezetők képzését szolgálja.

Tankerületenkint, vagy ha lehetséges, minél előbb pedagógiai körzetenkint (mint majd látjuk, ez a kisebb

egység) *neveléslélektani intézeteket kell létesítenünk*, amelyeknek az lesz a feladatuk, hogy tanácsal, irányítással a megfelelő szakmák, munkakörök, tehát a magasabb iskola-típusok s egyben a növendéknek leginkább megfelelő életforma felé irányítsák a 14 éves korig teljesen egységesen képzett, tehát azonos alapú műveltséggel, azonos szemléleti módszerrel és társadalmi s egyéni magatartással rendelkező tanulókat, kiket pusztán egyéni hajlamaik, érdeklődésük s tehetségük választ el. Ezek a körzeti neveléslélektani intézetek (persze igen kislétszámú, sokszor egyetlen emberből álló „intézet” ez!) nemcsak a növendék pályaválasztásánál, továbbirányításánál segíthet, hanem megvalósítója az állandó gyermeklélektani-orvosi tanácsadók intézményének is. A serdülőkori lelki tanácsalanságok, betegségek esetén (ami különösen nagy válságok, háborús, társadalmi, gazdasági katasztrófák idején valósággal járvány) tanácsadó szerve lehet egyszerre tanárnak, szülőnek, orvosa a gyermeknek. Tehát nemcsak egyoldalú állami, iskolai segédintézmény, hanem a szülők, a gyermek — az egész mai és jövőendő társadalom szerve. Igaz az a lélektani kutatóktól gyakran hangoztatott érv, hogy az a költség, amit ilyen intézmények létesítésére áldozna a társadalom, bőven megtérül a bűnözések, idegbetegségek csökkenésével, egy egészségesebb, tisztább társadalom megvalósulásával — még csupasz pénzügyi számszerűségeken is.

*

A 14 éves korig való egységes képzés követelményéből a következő iskolatípusok létesülnek, ismételten hangsúlyozzuk, falun-városon egyaránt:

4-6 éves korig gyermekfoglalkoztatók, kisdedovók létesítendőek falukon, tanyaközpontokon is; csupán a magános, szétszórt tanyatelepülések tekinthetők kivételnek, ez az egyetlen települési fajta s egyben ez az egyetlen nevelési intézmény, ahol praktikusán végrehajthatatlan az egységes képzés. A „tananyag” szinte kizárólag ének, tánc, játékos sportmozgások s elemi beszélgetési gyakorlatok. E mellett természetesen az óvónő, nővér elsőrendű feladata az egészségvédelem, egészségi, szociális megfigyelés, ellen-

őrzés, segítés. Rá kell mutatnunk, hogy különösen a falvak, tanyaközpontok, munkásnegyedek, esetleg egy-egy nagyobb üzemnél milyen fontos szerepe van a gyermekvédelem terén ennek a típusnak s milyen központi a szerepe az itt dolgozó pedagógusnak. Ezért a belügyminisztériummal egyetértésben a kultuszminisztériumnak is döntően bele kell szólnia a gyermeknevelésnek ebbe a korába a népjóléti minisztériummal együtt. Az itt dolgozó tanerők speciális képzéséről gondoskodva, leghelyesebb, ha a kultusz státusába kerülnek, mint a közoktatás alapfokának szakemberei. Számukat a múltbelihez képest lényegesen növelni kell.

6-10 éves korig az egységes elemi fokú oktatás. Kivétel nélkül mindenki részére. A tanyacsoportok számára az eddigi menet meggyorsításával központi iskolák építendők. A falusi iskolákkal kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy közülük igen sokat át kell építenie a községnek, államnak, nemcsak azért, mert a háború pusztításai a falusi iskolák egész sorát tönkretették, hanem elsősorban azért, minthogy ezek az iskolaépületek alkalmatlanok, egészségtelenek, rokkantak. Az új iskolaépületek építése összeköthető falun, tanyaközpontokban a falu kultúrházával is, egy épületben helyezkedhetnek el: ez lenne a falu, a tanyaközpont művelődési centruma. (Építészeinknek elsőrendű feladat: elkészíteni a modern, egészséges, a magyar tájba beleillő, iskolával egybekötött kultúrházakat. Jól láthattuk, hogy pl. Csehszlovákiában milyen értékes szerepe volt ezeknek a kultúrházaknak, tudjuk, hogy a Szovjet-Ényió ilyen tervei mennyire segítették a cári uralom elmaradottságából kiemelni a birodalom népeit.) Ezzel a kérdéssel kapcsolatban merül fel különben az a nagy oktatási probléma, amely oly régóta terheli tanítóságunkat: a tanítói létszám kérdése. A jó oktatás érdekében aligha lehet egy osztály legfőljebb 35-40 tanulónál magasabb létszámú. Tudjuk, hogy mind a mai napig sokszor 120-150 gyermeket is egyetlen „igazgató-tanító” tanít összezsúfolt, egészségtelen, meg nem felelő iskolában, ahol a gyermek figyelme nem összpontosulhat a tanulmányaira, ahol az összezsúfolt osztályok fejlődése csak gátló körülményeket

talál. Valóban hősiessé az a munka, amivel a magyar tanító-ság eddig is ellátta a magyar nevelés egyik legfontosabb posztján a tennivalóit! De azt is ki kell emelnünk, hogy ilyen zsúfoltság mellett, a kopott, elhanyagolt iskolateremben a gyermeknek igénye sem támadhat a magasabb szintre, az egészségesebb lakásra, az észszerű, a szép berendezésre. Pedig a falunak, minthogy mindenütt veti le régi népi színeit, sok helyütt teljesen el is hagyta már, meg kell ismerkednie a városi építkezés értékes eredményeivel. Ehhez lehet összekötő kapocs a falusi iskola, a kultúrház, összekötője városnak és falunak, magasabb életszintnek, vidéki magyar életformának egyaránt. (Most nem akarjuk részletezni, hogy ez a kultúrház mint foglalhatja magába az iskola mellett a falu könyvtárát, előadótermét, ahol a mozi vetítője, a színházterem az önkéntes színjátszóknak stb. stb. helyet kap.) Sürgetően fontosnak tartjuk, hogy ennek az építkezésnek országos szervezése, építészete, pénzügyi feltételeinek megteremtése mielőbb megkezdődjék, mert ez az első lépés a falusi magyarság, a szegényparasztság méltó fölemelése, művelése érdekében, de ez az első tett abban az irányban, hogy a parasztság gyermekei a lehetőségig egyenlő versenyfeltételekkel induljanak az iskolázásnak a városiakkal. Ez pedig előfeltétele minden igazságos tehetségkiválasztásnak.

Látjuk, ezen a fokon még az iskoláztatás helyi jellegű, amin azt értjük, hogy az iskola „megy” a tanulóhoz. A következő fokon ugyanis sok helyen már a tanulónak kell központibb helyre mennie. A tanítás célja ezen a fokon azonos a szokásos elemi oktatással, az elemi ismeretek jó megtanításával, beidegzésével, módszere — sokat tanulva az ú. n. munkaiskolák, gyakoroltatva tanító iskolák módszereitől — nem különlegesen eltérő az eddigitől. Annál jelentősebb változtatásokat kell végrehajtanunk a tankönyveink szellemében s a tananyag jó elosztásában. Az elemi iskolai olvasó- és történelemkönyvekből, de sorra a többiből is ki kell irtanunk a múlt történettanításának, hazug irredentájának a szellemét, amely már kezdő fokon mérgezte ifjúságunkat. Az énektanításban követnünk kell Kodály Zoltán tanításait, amely már az óvodától kezdve

igazi zenei érzékre neveli fiatalságunkat s egyszerre tartja szem előtt a magyar népzene gazdag örökségét és az európai magas zenei kultúrát. Ugyanezen a fokon az eddiginél módszeresebben átgondolt sportoktatásnak kell megvalósulnia. Az egészséges test, a biztos mozgás, a sportok szeretete, a káros versengésnélküli közös testedzés már ebben a korban is fontos közösségi nevelő tényező.

10-14 éves korig tart az egészséges középfokú oktatás, melyet „*általános* vagy *egységes középiskola*”-nak nevezhetünk. Ez mint negatívum elsősorban azt jelenti, hogy minden különleges, a társadalom eddigi szerkezetéhez alkalmazkodó iskolatípus megszűnik (az átmenet problémáiról nem feledkezünk meg!), megszűnik tehát a polgári iskola (kitűnően képzett tanári kara minden zökkenő nélkül beleilleszkedhetik az általános középiskola tanári státusába), megszűnnek a különböző alsófokú szakiskolák. Az együttnevelés, koedukáció kérdésében nem kívánunk semminő merev álláspontot elfoglalni: a szükségletek és lehetőségek a döntőek itt, nem pedig az elméletek. Mindenesetre — eltérően az eddigi szokástól —, ha vidéki középiskolában együtt tanulnak a fiúk s leányok, ez neveltetési költségben nem jelenthet többletet a leányos családok számára s nem magánúton kell a vizsgáikat letenniök, hanem osztálytársaikkal együtt.

Nem kívánunk ilyen elvi fejtegetést részletes tantervi utasítással, tanmenettel megtölteni, csak azokra az alapelvekre mutatunk rá, amelyek az általános, négyosztályú középiskola tananyagának szellemét határozzák meg. Előbbben is arra mutatunk rá, hogy *ez a négy osztály nem az elemi fokozat kiszélesítése*, tehát mi nem az egész országra kiterjedő s minden osztály művelődési szintjét akarva-akaratlan leszállító nyolcosztályú elemi akarunk megvalósítani burkolt formában. Ellenkezőleg tervezetünknek éppen az a célja, hogy az egész magyar művelődés szintjét magasabb fokra emeljük és a *többtanáros*, magasabb művelési lehetőségeket megadó *középiskolát teremtsük meg az ország ifjúságának* egyetemesen.

Ezen a fokon, ebben az iskolafajtában a szellemi világhétközünkhez a történelemtanításnak és a társadalomrajznak

az eddigi tankönyvektől eltérő, a lényegre tekintő értelmezése a szükséges. Tizennégyéves korára már a tanulóknak meg kell ismernie (nem évszámokkal agyonzsúfoltan) a világtörténetet s elsősorban a magyar történet lényegét, tudnia kell eddig a korig, hogy mit jelent egy társadalom tagjának lenni, meg kell ismernie a társadalom erőinek mozgását s a maga szerepét, lehetőségeit és kötelességeit ebben a társadalomban. A másik nagy tanulmányi csoportja tananyagának a magyarságra vonatkozó ismeretanyag. A magyarságot az eddiginél összefogottabb, de ugyanakkor gazdagabb szemlélet szerint kell megismerni, tehát a nevelés célja ne legyen ezen a fokon elsőrendűen irodalmi jellegű képzés a többi tárgyak rovására. Az egyoldalú irodalmi művelést ezen a fokon nem szabad erőltetni, bár fontos (v. ö. a francia iskolák szövegmagyarázó módszereit), hogy már ebben a korban, amikor még mind a növendékek együttthaladnak országszerte, eljussanak a költészet igaz megismerésének módszereihez, hogy később saját kedvére is szeresse az irodalmat s ne tekintse pusztá filozopteri szórakozásnak. Csak így teremthetünk irodalmunk köré igaz érdeklődésű olvasókat, így támadhat visszhangja az író szavának annyi szellemi téveszmétől áthatott nemzetünkben. A magyarságra vonatkozó tudnivalóknak tehát nem szabad csupán irodalmi s történeti jellegűnek lenni, hanem a szokásos földrajz mellé a néprajzi, társadalmi, gazdasági anyagnak is be kell illeszkednie s a magyar szellem egyéb területeit is be kell vonni a tanuló érdeklődési körébe, nemcsak az irodalmat. Rá kell itt mutatnunk két tényezőre. A magyarságra vonatkozó stúdiumok tanítása során ne feledkezzünk meg a viszonyító módszerrel. Mindig jusson eszünkbe középeurópai, európai helyünk — így tudjuk lemérni méltó távlatban értékeinket, így kapja meg a növendék már kora ifjúságában a helyes mértéket. Legyen alapvető és döntő élménye a tanulónak a magyarsága, de ne legyen elzárkózott és dühöngő, vagy kicsinyes nacionalista. A másik tényező itt: a magyarságtudományi anyag tanítása mindenütt a helyi adottságok ismertetéséből induljon ki s úgy nőjön ki az egész országra. (Természetesen ez csupán módszertani elv, a helyi alkal-

mazás elve, a tankönyvek egységét ez nem bontja meg!) A természettudományos képzés elsősorban fizikai-technikai, gazdasági s leíró földrajzi képzés, kisebb jelentőségű a matematizálás. Így ismerheti meg a természet erőit, felhasználásuk módszereit, az emberi szellem és akarat birkozását a külső világgal, így alakulhat ki egy természettudományos-technikus világkép alapja is. Ezen a fokon a tanuló már egy világnyelvet is beilleszt tanrendjébe. Latin tanítás ekkor még nincs. (Rá kell mutatnunk arra, hogy a vitáink során sokan kívánatosnak vélték, hogy az egységes „alapanyaghoz” a 13-14 évben a latin tanítása is hozzátartozzék, amit nagy formális képzőereje is igazolni j látszik. Mégse tekinthetjük ezt elegendő érvek, a szellemi pályákra készülők a felsőbb négy osztályban amúgyis eleget foglalkoznak majd a latin stúdiumokkal is, viszont a tanmenet túlterhelése mindig is fenyegette középiskoláinkat!) A világnyelveket (angol, orosz, francia) a tanerők Ei.ámához képest lehető arányosan kell elosztani az ország iskoláiban, tehát lesz általános középiskola, ahol 10—14 éves korig orosz, a másokban angolt vagy franciát tanulnak a növendékek. Tízéves korig magánkurzuson vagy iskolában semmiféle idegen nyelvet nem tanulhat a növendék, bár a szülők otthoni nyelvtanítása elé nem kívánunk akadályokat gördíteni. Kodály igazát tartjuk szem előtt, amikor figyelmeztetünk arra, hogy 10 éves koráig elsősorban saját anyanyelvét kell jól megtanulnia mindenkinek, különben sem magyarul, sem más nyelveken nem tud jól soha, a gondolkodása romlik meg akaratlan.

Mint az előbbi fokozatban is már nagyjelentőségű a zenei képzés s az énekoktatás, a kiválóan tehetségesek számára a különoktatás lehetőségeit is meg kell teremtenünk.

Ajánlatos lenne az erkölccsant a társadalmi ismeretek tanításával szorosan összekapcsolni, a vallástanítás felekezetenkénti kötelező különóra lenne.

A sportra való képzés ebben a korban már intenzívebb s az iskolai tornaórák mellett különórákat, délutáni foglalkozást is igényel. Az alapszempont továbbra is változatlan: nem az egészségtelen versengés szellemét kell kifejleszteni, hanem a harmonikus emberhez hozzátartozó

erő, fizikai biztonság, a közösségi sport és a nem túlhajtott verseny legyen eszménye a sportoktatásnak.

Mód lesz arra is, hogy az általános középiskolákban a növendék a munkával is megismerkedjék: a kerti munka, az iskolához kapcsolódó ipari üzemek látogatása módot ad majd az életre készülőknek, hogy a fizikai munka örömét is megismerjék — e nemben a munkaiskolák hasznos eredményeit Magyarországon is megvalósítjuk.

A lényeg mindebből az, hogy a képzésnek eddig a korig olyannak kell lennie, hogy a 14 éves tanulónak a specializálódás megkezdése előtt alapjaiban kiépült egységes értékvilága legyen, a társadalom, a munka, a világ dolgaiban az alapvető eligazodása adott legyen s végül, ami mindezzel egyenlően fontos: ennek a képzésnek a növendékbe bele kell oltania az önmaga egyéni, önkéntes továbbképzésének a vágyát és képességét. Társadalmunk egyik legnagyobb szellemi nyomorúsága volt (de szerte Európában hasonló a helyzet!), hogy az emberek nem tudtak mit kezdeni szabadidejükkel. A szabadidő felhasználásának problémája a szociálisabb munkaidővel, a technicizálódás révén a jövőben csak növekedni fog; sok szabadidő akár szétrombolhat egy műveletlen és öntevékenységre képtelen társadalmat. Ha távolról sem kívánjuk, hogy szabadidejét minden ember a képkiallítások, koncertek és előadótermek látogatásával töltsse, merő s naiv ábránd lenne, de bizonyos, hogy az önmaga további művelését igénylő ember szabadideje nem romboló, de a közösség és Önmaga számára új hasznot hozó.

Mint mondtuk, az általános középfokú iskolatípus számára át kell engednie a helyét minden más, ezen a fokon nevelő intézménynek, szerepük a jövőben, fokozatos leépítéssel, megszűnnék. Mindez azonban egy sereg gyakorlati kérdést vet fel főként a vidéki, falusi iskoláztatással kapcsolatban, másrészt a tanárkérdéssel kapcsolatosan is. A feudális-kapitalista társadalomban ennek az iskola-fajnak a megvalósítása lehetetlen ábrándnak tetszett előttünk, ma úgy érezzük, hogy éppen a földbirtokreform se-

gítsége révén az előttünk álló feladat megoldható. A városokban, még a nagyobb mezővárosokban sem ütközik a kérdés nehézségekbe. (Az 5000 lakoson felüli községeknek már polgári iskolájuknak kellene lenniök, ha ez nem is valósult meg a törvény akarata szerint mindenütt, igen sok helyen már ezen a fokon is rendelkezésre áll a polgári iskola épülete.) Ahol már nincs gimnázium, ott van tehát igen sok községünkben, mezővárosunkban, kisvárosainkban polgári iskola s a polgári iskolafajta megszüntével helyiségei, felszerelése átadható s átszervezhető.

A komoly gondot a falusi és tanyai tanulók ilyen egységes középiskolai oktatása jelenti. Itt is, eddig már maga az élet igyekezett a bejáró, bentlakó növendékek rendszerével segíteni. Ezeket a szerencsétlen, sokszor költséges megoldásokat azonban ki kell küszöbölnünk, mint a szociális nevelés alkalmatlan gátló eszközeit. Nagyobb, több falut magába foglaló körzeteket kell megállapítanunk (ez lenne az a legkisebb egység, amelyben nevelés-lélektani intézet már felállítandó volna), ezekben a körzetekben egy körülbelül 800 főnyi középiskolás számára való intézet létesítendő. Az intézet magába foglalja a központ elemistáinak iskoláját s a körzet körülbelül 800 középiskolását, ezek részére internátussal, valamint a körzet mezőgazdasági vagy ipari négyévfolyamos (14-18 éveseknek!) szakiskoláját, esetleg ipari vidéken mindkét szakiskolát. A középfokú oktatás mellett persze ugyanitt a 14-18 éveseknek magasabb szellemi szakiskolája is helyet foglal, ha arra ebben a körzetben szükség van. A magasabbfokú szellemi, mezőgazdasági, ipari szakiskolák ugyanis csak abban az esetben épülnek rá erre a körzeti iskolára, ha a körzet pedagógiai és táji szükséglete ezt indokolja. Tehát ezek a magasabb szakiskolák már egy tágabb hálózatként, mint nagyobb körzeti egységek épülnek rá az általános középiskolák szerkezetére.

Az ilyen általános középiskolák számára mindenütt vidéken meghatározott nagyságú saját földbirtok alakítandó, ahol a munka egy jelentős részét a mezőgazdasági szakiskola növendékei gyakorlati tárgyaik keretében végeznének el, de segítségükre lennének az intézet (interna-

tus, iskolacsoportok) többi növendékei is. Ilyen módon ezek az iskolák jó részben el tudnák tartani önmagukat. Sőt ezek a körzeti iskolai birtokok, mint az egész országra kiterjedő hálózat, akár szövetkezeti formában egységes gazdasági vezetés alatt is funkcionálhatnának, növendékeik munkájával a mezőgazdasági munkától kezdve az irodai üzemvezetés minden fortélyát begyakorolhatják s gondoskodhatnak a szövetkezet, azaz iskoláik eltartásáról. Ugyanígy az ipari szakiskolák gazdasági erőkként kapcsolódhatnak bele, ha jóval kisebb mértékben is, az ipari termelés munkájába. Ily módon a falusi és tanyai egységes közoktatás pénzügyi problémái részben vagy akár egészben is megoldódhatnak. Mindenesetre ezzel a módszerrel nemcsak az egységes középfokú oktatás hálózatát teremtenők meg, hanem a mezőgazdasági 14-18 éves kori férfi és női szakiskolákat s a többi megfelelő szakiskolákat is megszervezhetnénk. Az internátusok céljaira igénybevehetőek esetenként a földbirtokokhoz kapcsolódó kastélyok, uradalmi épületek stb. (Látjuk tehát, hogy tervünk a nemrégiben fölvetett úgynevezett „Dolgozók Iskolájától” lényeges ponton tér el: mi az egész ország számára meg akarjuk valósítani a munkának az iskola életébe való szerves bekapcsolását s nem új iskolatípust akarunk, szaporítani a régieket, hanem az egész nemzet számára egyetlen egészséges iskola-fajtát szeretnénk megteremteni s egyben megteremteni ennek az iskolának mezőgazdasági alapjait is!)

Ebben a szerkezetben megvalósulhatna az „általános középiskola”, lehetővé tennők a legeldugottabb kis tanya ifjúságának is, hogy méltó s egyenlő feltételek mellett vegye fel a tanulás versenyét jobb helyzetből induló osztálytársaival, ez a szerkezet tenné lehetővé, hogy egyetlen magyar tehetség sem kallódna el, ilyen módon valósíthatnók meg a mezőgazdasági műveltség annyira kívánatos magasabb színvonalát, így érhetnők el, hogy a falusi gazda megmaradna a maga helyén s mégis igényesebb műveltséggel dolgoznék, így teremtenék meg a parasztság, ipari munkásság, értelmiség műveltségének közös alapjait. (Szükségtelen arról most szólnunk, hogy egy ilyen iskolai hálózat milyen nevelői praktikumokat tesz lehetővé, országos

növendékcserét, csoportos iskolai utazásokat, országismerteti körutakat, a városi és falusi, iparvidéki ifjúság termékeny kapcsolatait stb.)

Nehéz kérdésnek tűnhetik fel az egységes iskolatípussal kapcsolatban a tanárkérdés: minden különösebb számítás nélkül is megmondhatjuk, hogy az eddigi tanárlétszámnál nagyobbra van szüksége az országnak. Mint említettük, a tanerők egy jelentős részét minden különösebb átképzés nélkül a polgári iskolai tanárok soraiból nyerhetjük, kiknek képzése szinte jobb volt a középiskolai tanároknál. Egyedül a nyelvszakos tanároknál kell a tanerők számának növelésére gondolnunk, különösen nagy lesz a hiány orosz és angol nyelvtanárokban. Itt csak az egyetemek néhány évi munkája után várhatunk javulást.

6.

14 éves kortól kezdve bomlik a már említett módon ágazatokra a nevelés, hogy az 18 éves korig, különböző szakiskolák típusaiban, még változatlanul kötelező maradjon. Itt a 14 éves korhatárnál három tényezőnek kell meghatározni az általános középiskolákból kikerülő növendék további pályáját: a növendék hajlamanak, szándékának, az osztályvezető tanár indítványának és a nevelés-lélektani intézet vizsgálati eredményének. (A növendék hajlama 2, a tanár és az intézet felfogása 1-1 pontot jelent.) Ilyen ítéletről nagyobb hibalehetőség nem adódik s az alább részletezendő átképzéssel kapcsolatban kiderül, hogy a későbbben kibontakozó tehetség érvényesülésének is megadjuk a módját. A nevelés-lélektani intézetek, hangsúlyozzuk, tanácsadó, véleményező s nem döntő szervek az iskola mellett, szerepüknél az amerikai és orosz módszerek értékes eredményeit kell szem előtt tartanunk.

A szellemi, értelmiségi pályákra lépőknek egységes humanista típusú iskolájuk legyen. A világtörténet, szociológia és filozófia mellett a már jellemzett magyarságismerteti tárgyaké a döntő szerep, a természettudományos anyagban már a matematikai képzésnek is fokozott szerep

pet kell biztosítani. A nyelvtanításban az iskolában tanított egy világnyelv (orosz, angol, francia közül valamelyik) mellett; kötelező a latin és szabadon választott különóra lehet még egy világnyelv, vagy egyes iskolákban a környező népek egyikének a nyelve, különórának felvehető a görög nyelv is abban az iskolában, amelyik — a minisztériummal egyetértésben — taníttatni óhajtja. A humanista gimnáziumban mindenesetre a szellemi, értelmiségi pályákon való munkára alkalmasság kiképzése a döntő, tehát kétirányú a feladat: a filozófia-szociológiai stúdiumok előtérbe nyomulása, a természettudományi képzés komollyá válása s mellettük a gyakorló nyelvórák számának megnövekedése. Tehát a tanrendnek az erkölcsi-társadalmi, esztétikai-humanista és természettudományi-praktikus elvek egységét, ellensúlyát kell megteremtenie. Ez az iskola-fajta mindenesetre mind a tanárt, mind a növendékeket a legkomolyabb feladatok elé állítja, a vizsgák is szigorúak s a munka ellenőrzése is. *A szellemi pálya nem lehet luxus, kiváltság s kényelmes életmegoldás, hanem csak a nagyobb felelősség egyéni és szociális átélése.*

14-18 éves korig a különböző mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi stb. szakiskolák létesítendők, részint a megfelelő vidéki körzetekhez, részint iparvállalatokhoz kapcsolódva. Természetesen itt már bizonyos mezőgazdasági és ipari üzemágnál a fiú- és leányképzés különválik. Bizonyos képzésfajtáknál itt jóidőig nem is lesz szükséges a négyéves tanfolyam bevezetése, két év már elegendő. A tanári kar kibővítése, különösen a mezőgazdasági szakoktatás számára, okvetlenül szükségesnek mutatkozik. A tanmenet magától két részre bomlik ennél az iskola-típusnál: a megfelelő szaktárgyak gyakorlatban és elméletben való tanítása mellett itt is tovább kell tanítani a történelmi, szociológiai és a magyarsággal foglalkozó ismeretanyagot összevontabb egyszerűsített formában, valamint — ahogy a tanárok száma és elfoglaltsága ezt megengedi — lehetővé kell tenni az önként jelentkezőknek, hogy a 14 éves korukig tanult világnyelvet továbbgyakorlthassák.

Rá kell mutatnunk arra, hogy nem helyeselhetjük azt az irányzatot, amely a különböző szakiskolákat a közoktatás központi irányításából kivenni óhajtja. Inkább arra kell gondolni, hogy az illetékes minisztériumok szakembereinek közbejöttével (iparügyi, földművelésügyi stb.) a nevelés minden ügyét pedagógiai szempontból kizárólag a kultuszminisztérium irányítsa. Szervesen végiggondolt, megvalósított és működésében ellenőrzött közoktatás másként meg sem valósulhat. Ugyanitt kell hangsúlyoznunk azt is, hogy kívánatosnak tartjuk a nevelők mind erőteljesebb bekapcsolását a közoktatás minden, akár szervezeti részébe is, hogy ne róluk, nélkülük történjék a döntés. (Erről különben gondoskodni fog a nevelők kitűnő érdekképviselői szerve, a Pedagógusok Szabad Szakszervezete a maga tekintélyével.)

*

A különböző főiskolákra a megfelelő szakiskolák növendékei felvételéről csak a már említett hármas tényező (egyéni hajlam, tanári vélemény, nevelés-lélektani vizsgálat) összevetése után lehet dönteni. Itt már a versenyvizsgák s a tanulmányi eredmények alsó határa, mint felvételi követelmény, szigorúan megszabott. Az érettségi vizsgálat eltörrendő, de helyette a továbbhaladni kívánó növendékeket idegen tanári karból álló bizottság vizsgáztatja (v. ö. a francia példa). Azok, akik ezen a fokon már bevégeztek tanulmányaikat, a szokásos osztályvizsga után kikapathatják végbizonyítványukat. Rá kell mutatnunk ismételten és nyomatékkal arra, hogy a minőség, a tehetség kiválasztása érdekében, az alkalmasság eldöntésére (ami nevelésünk végső értékelve) komoly és meg nem vesztegethető mértéket kell teremtenünk. A 14 éves fokon csak arról kellett dönteni, hogy a szülők munkakörére, állásra való tekintet nélkül, milyen szakiskolába való leginkább a növendék, a 18 éves korban azonban a döntés már arról szól, hogy érdemes-e továbbengedni a magasabb fokra. Versenyvizsgára az első elbukás után egy évre még egyszer lehet jelentkezni, később már csak — meghatározott eredmények után —

a továbbképzés, átképzés szűrőin át. Az átképzés gondolatáról, mint társadalmi elvről néhány szót kell mondanunk. Az alkalmasság és tehetség alapelveiből kiindulva nem tarthatjuk kívánatosnak, ha valaki egy alantabb foglalkozásban marad, pusztán azért, mert tehetsége, sajátos érdeklődése később bontakozott ki. Annak, aki a 18 éves korig kötelező tanulmányai után már pl. mint ipari kisebbrangú szakmunkásnak jóval később bontakozik ki a tehetsége, vagy pedig érdeklődése más pálya felé vinné, meg kell adni a lehetőséget a továbbképzésre. Ez manapság csak alacsonyabb fokokon érhető el, zavartalanul akkor sem. Ha munkavezetője s a nevelés-lélektani intézet indokoltnak találja, egy próbaévre felvehető az általa kívánt főiskolára s ha megfelel, csupán akkor folytathatja ösztöndíjasként tanulmányait s így új pályára lendülhet, magasabb fokot érhet el. (Csak zárójelben említjük meg, mint nem szorosan javaslatunkhoz tartozó gondolatot: nem lenne-e megfontolandó, hogy a katonai, vezérkari vizsgák módjára bizonyos foglalkozásoknál, különösen bizonyos értelmiségi pályákon, mint a tanári, tanítói, orvosi, mérnöki stb., ahol az új eredmények, módszerek átvételéről való bizonyágtétel nagyjelentőségű, be kellene vezetni az ellenőrző vizsgákat. Ezeknek a vizsgáknak természetesen nem iskolás, hanem ellenőrző, megbeszélésszerű jellege lenne és alkalmas arra, hogy az értelmiségünk a szakmai önképzésben ne lanyhuljon el. A vizsga eredménye természetesen bizonyos mértékig az előmenetelt is befolyásolná, 50 éves koron túl megszűnnék. Mindez azonban nem a pedagógiai reform közvetlen témaköréhez tartozik.)

A vizsgák kérdése mellett felvetődhetik, mint általános téma az osztályozás, az iskolai bírálat problémája is. E tervzetbe nem illenék bele részletek taglalása, de annyit leszögezhetünk, hogy a teljesen elavult és a megítélés lehetőségeit leegyszerűsítő, megmerevítő osztályozási szisztémánkról a nyugati államok hajlékonyabb, megértőbb módszereire kell áttérnünk.

A főiskolák növendékei már mind, mihelyt a költségvetés engedélyezi, nemcsak ingyenes hallgatói a főiskolának, hanem különböző fokozatok szerint másodéves kortól kezdődően állami ösztöndíjasok. Az ösztöndíjak (belföldi, külföldi) fokozatait elsősorban a végzett munkateljesítmény, tanulmányi eredmények szabják meg, de értékelő tényező az anyagi ellátottság, szociális körülmény is.

A különböző szakfőiskolák, egyetemek tananyagának, szervezetének kérdéseiről itt nem kívánunk szólni, ez az egész közoktatást átölelő tantervi utasítás és testületszervezés feladata. Csak néhány általános megjegyzést kell tennünk, mielőtt a tanárképzés kardinális kérdéseire rátérünk. Feltétlenül megváltoztatandó a jogi oktatásunk, ki kell küszöbölni a diplomaszerezésnek azokat a megalázó és rosszhiszemű módozatait, amelyek a jogi fakultások tekintélyét teljesen lejáratták. Főiskolai rangra emelendő és központi nevelőintézménnyé kell tenni a Színiakadémiát, mint a magyar művelődés egyik fontos szervét. A katonai főiskola, akadémia növendékei bármelyik 18 éves korig kötelező szakiskolából kikerülhetnek, ha a hármás véleményezés ezt indokolja. Tehát akár mezőgazdasági, akár ipari vagy humanista szakoktatásból is belekerülhet a növendék a katonai főiskola hallgatói közé. Csakis így lehet biztosítani a demokratikus hadsereg fölépítését, a népi tisztikart, amely a magyar társadalom minden rétegét magába foglalja s nem teremt külön tisztikasztot. Semmi szükség nincs viszont arra, hogy a tisztik gyerekek már 10 éves koruk óta készüljenek a katonai pályára.

A különböző szakfőiskolák (ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi stb. főiskolák, egyetemek, akadémiák) tudósképzéséről, tanári utánpótlásáról itt most nem beszélünk, csupán néhány alapkérdésre térünk majd rá a következőkben.

Döntően fontos az egész nevelői apparátust képző bölcsészeti karok, illetőleg tanárképző-intézetek működésének gyökeres reformja. (A tanítóképzés politikai átszervezésétől, anyagának átalakításától eltekintve, módszerében sokkalta helyesebb úton haladt a tanárképzésnél, ezért most

a tanítóképzés ügyére itt nem térünk ki.) A tanárképzés valójában a magyar bölcsészeti karok régóta húzódo, anketokon eredménytelenül megvitatott dilemmájából veszi minden gondját-baját. A dilemma egyszerűen ez: a bölcsészeti karok nem tudnak dönteni, hogy tanárképzés vagy tudósképzés-e a feladatuk. A kétfajta képzést nem választják el eléggé egymástól s ezért bizony a tanárképzés is, valamint a szemináriumokban folyó tudományos képzés is szenved. Végre is el kell dönteni ezt a természetlen dilemmát. A jövőben a tanárképzős növendéknek már második félévében, de legkésőbb a harmadik félévben el kell kezdenie a gyakorlati pedagógiai munkát, részt kell vennie az egyetem mellett létesült mintaiskola tanításában. A gyakorlati tanításban való részvételt megelőző egy vagy két félév a pedagógiai, lélektani előzetes stúdiumok (s persze a szaktárgyak) elméleti tanulása lenne.

Ezután az elméleti tanulás mellett a tanárvizsgáig végig részt kell vennie a gyakorló tanári munkában. Tehát a jövő magyar pedagógusa nem négyévi puszta elmélet s egyéves, sokszor féléves hevenyészett gyakorlat után kerül a tanítványai elé. A tanárképzésben a saját szaktárgyai anyagának elsajátítása mellett a gyakorlati tanítás módszertanának elsajátítása az elsődleges, mindent megelőző. A tanár a maga szaktárgyaiban ne is akarjon úgy specialista lenni (persze lehet!), mint egy nyelvész szakember, egy hivatott irodalomtörténész, matematikus. A tanítandó tananyagra épüljön az ő magasabbrendű tudása s e tudás átadásának modern, jó módszereit tanulja meg.

Ebből következik, hogy a tanárképzés és a bölcsészeti karok úgynevezett tudósképzése egyazon bölcsészeti karon ugyan, de merőben elválnak egymástól. A tudósképzés komoly feladatait minden egyetem mellett felállítandó és szervezetében az Eötvös-Kollégium értékes eredményeit átvevő, internátussal egybekötött intézet venné át. Ezekbe az intézetekbe a tanárai és a nevelés-lélektani intézetek által javasolt növendékek vehetők fel, de felvételüket kérhetik a második évüket betöltött s professzoraik által ajánlott tanárképzőintézeti növendékek is. Mindkét típus fel-

vétele külön vizsgához kötött. Amíg tehát a tanárképzés középpontja a gyakorló iskola, a tudós képzése a kisiet-számú szeminárium, laboratórium, szakműhely; amíg a tanárképző-intézet tananyaga kötött, mert a tantárgyak és a pedagógiai stúdiumok és gyakorlatok megszabott keretéhez alkalmazkodik, addig a tudósképzés során a vezető professzor kutatásai, érdeklődése, tehát az egyetemi tan-szabadság határozza meg a kollégiumokat. (Ehhez v. ö. az autonómiáról szóló megjegyzéseinket.)

Végezetül e kérdés tárgyalásánál megemlítjük, hogy egy régebbi s az egyetem, az „universitas” igazi eszméjéhez visszanyúló gondolat is felvetődött a viták során: a főiskolások szakmájukra való szétválás előtt 18-19 éves korukban egy egységes filozófiai-társadalomtudományi képzésen essenek át, hogy a legkülönbözőbb szellemi pályákon működőknek is legyen meg az egységes szellemi alapja. Ez a lehetőség azonban csupán egy későbbi tervezetnek lehetne a gondolata, bár igen sok és tetszetős érv szól mellette.

7.

A nevelés központi állami feladat s ezért az oktatás minden fokán ingyenes. Őszintén rá kell azonban mutatni, hogy éppen most az államháztartás nem bírná el a reá váró amúgyis roppant feladatok és pénzügyi megterhelés köze-pette az egész közoktatás pénzügyi fedezetét. Ezért nem-csak átmeneti időre, hanem véglegesen be kell vezetnünk a progresszív nevelési adót. Ez az adó nemcsak a jövede-lemhez, keresethez viszonyítva lenne mindenki számára kötelező és progresszív, hanem az aggregényeket, kisebb létszámú családokat is progresszívebb kulcs szerint adóz-tatná a sokgyermekeseknél, kiknek amúgy sem a tandíj a legjelentősebb terhük. A nevelési adó, valamint az álta-lános középiskola gazdasági, szövetkezeti megalapozása a közoktatási reform pénzügyi zökkenő nélküli lebonyolítá-sát tenné lehetővé s ugyanakkor lehetővé tenné a nevelői státus méltó fizetésrendezését is.

8.

Minden nevelői tevékenység felelős és különleges autonóm jogokat egyetlen fokon sem igényelhet. Ez a kívánalmunk jelenti a tanítói, tanári munka eredményességének legszigorúbb ellenőrzését (de az igazságtalan, erkölcstelen ű. n. „titkos minősítés” megszüntetését kívánjuk) s jelenti azt is, hogy a főiskolai tanszabadság, autonómia a legszigorúbban szűkreszabandó: kizárólag a főiskola, egyetem ügyvitelére, valamint a professzorok megválasztására vonatkozik. (Ez utóbbinál azonban a miniszter vétőjogát megerősítési, illetőleg visszaküldési jogát érintetlenül kívánjuk hagyni.) A tanítási módszer és a tanmenet, a tanítási anyag a főiskolákon nem lehet a jövőben a tanári tetszészog tárgya — ez kizárólag a tudósképző intézetek kollégiumain jogosult. A kérdés megvalósítása nagyobb nehézségbe nem ütközhetik, hiszen javarészt már csak a bölcsészeti karokon él a tanszabadságnak ez a fajtája. Természetesen a tudós kutató lelkiismeretét és igazságvágját, speciális érdeklődését semmiben sem kívánjuk korlátozni, sőt a lehetőségeken belül minden tudósképző intézménynek, laboratóriumnak, szemináriumnak anyagi dotációját és szellemi, kutató szabadságát a legmesszebbmenően biztosítani akarjuk.

9.

A nevelői munkát a nemzet egyik legfontosabb szociális tevékenységének kell törvényhozásunknak elismernie s ezért a nevelői státust is újra kell rendezni. Ezzel elérkezünk a magyar tanító-, tanárkérdés legsebzőbb pontjához. A tanítói, tanári állás a mai napig is sokak szemében társadalmi lecsúszást jelent: a tanári pálya nem pálya. A *fizetési státust* gyökeresen rendeznie kell törvényhozásunknak: *a bírói státus szintjére kell hoznia*. A független és gondokat nem ismerő tanárság legalább olyan érdeke az országnak, mint a bírósága. A bíró egyes esetekben mond ítéletet, a tanító, a tanár napról napra hozza meg mindennapi munkájával a nemzet jövődjének ítéletét azokon a

nemzedékeken keresztül, amelyek keze alatt nőnek bele az ország vezetésébe. S ezt ne tekintsük politikai frázisnak: döntő társadalmi valóság. Amíg ez a kérdés végleges rendezést nem nyer, senki sem remélheti, hogy a tanári, tanítói pályára a nemzet szellemi elitje kívánczik, pedig a kívánatos éppen hazánk érdekében ez lenne. Társadalmi és anyagi megbecsülés a legkevesebb, amit hálából a nemzet leróhat a legfárasztóbb, legfelelősségteljesebb szellemi napszámosmunka hősei előtt.

Ehhez a körhöz tartozik az a futólag már megemlített kíváncsi, hogy a nevelők ügyeit elsősorban nevelők intézzék, szavuk legyen irányító mind a minisztériumokban, mind pedig a körzeti, tankerületi hivatali szerveiknél. Ezért kívánatosnak tartjuk, hogy a Pedagógusok Szabad Szakszervezete megerősödjék s az ország valamennyi nevelőjét egységbe foglalja érdekeik védelmére.

Szándékkal nem szólottunk e tervezetünkben sok részletkérdésről, ami az új nevelési szervezet középponti problémáiról elterelte volna a figyelmet. Így nem esett szó az iskolán kívüli népművelés, a népfőiskola, a munkásakadémia szervezetéről, az utánképzés, átképzés számos részletéről, minthogy úgy érezzük, ezek a gondok társadalmunk, nevelésügyünk átmeneti feladatai közé tartoznak, melyeket külön füzetben kívánunk megvitatni. Ezek léte, élete addig tart, amíg az új nevelés egységesen nem irányítja egész nemzetünk jövő művelődését. Most erről az új nevelésről, az erre vonatkozó reformjavaslatunk alapelveiről kívántunk szólni. Szándékkal nem részleteztük a tananyag, metodika ezernyi részletkérdését, minthogy az szaknevelők, elsősorban a Nevelési Tanács hatáskörébe tartozó munka, de szempontjainkat majd e Tanács munkájában a részletekben is (pl. film, iskolarádió országos megszervezése, tankönyvek, osztályozás, tananyag, órarend-beosztás, internátusi élet szabályrendje stb. stb.) érvényesíteni kívánjuk.

Célunk csupán az új nevelés alapelveinek körvonalazása volt; ennek megvalósítását akarja, ezért száll síkra pártunk a jobb magyar jövő, az újjáépülő magyarság, parasztok, munkások, értelmiségiek érdekében. *Hirdetjük, hogy a nevelés valósítja meg „az ifjú szívekben” politikai céljainkat, teszi győzhetetlenné a magyar demokráciát.*

* Ez az előadás egyik részlete a Kisgazda Párt köznevelési programjának, amely egész teljességében megjelenik a Párt kiadásában is. — Meg kell itt is említenem, hogy e munkám elkészítésében segítőársaim voltak: Baróti Dezső, Tolnai Gábor, Radnóti Miklós és Nóvák Károly. Baróti Dezső jelentős javaslatai főként tandíj- és nevelési adó kérdéseire, valamint a tanárképzés reformjára vonatkoztak.